

WOUTER PAAP

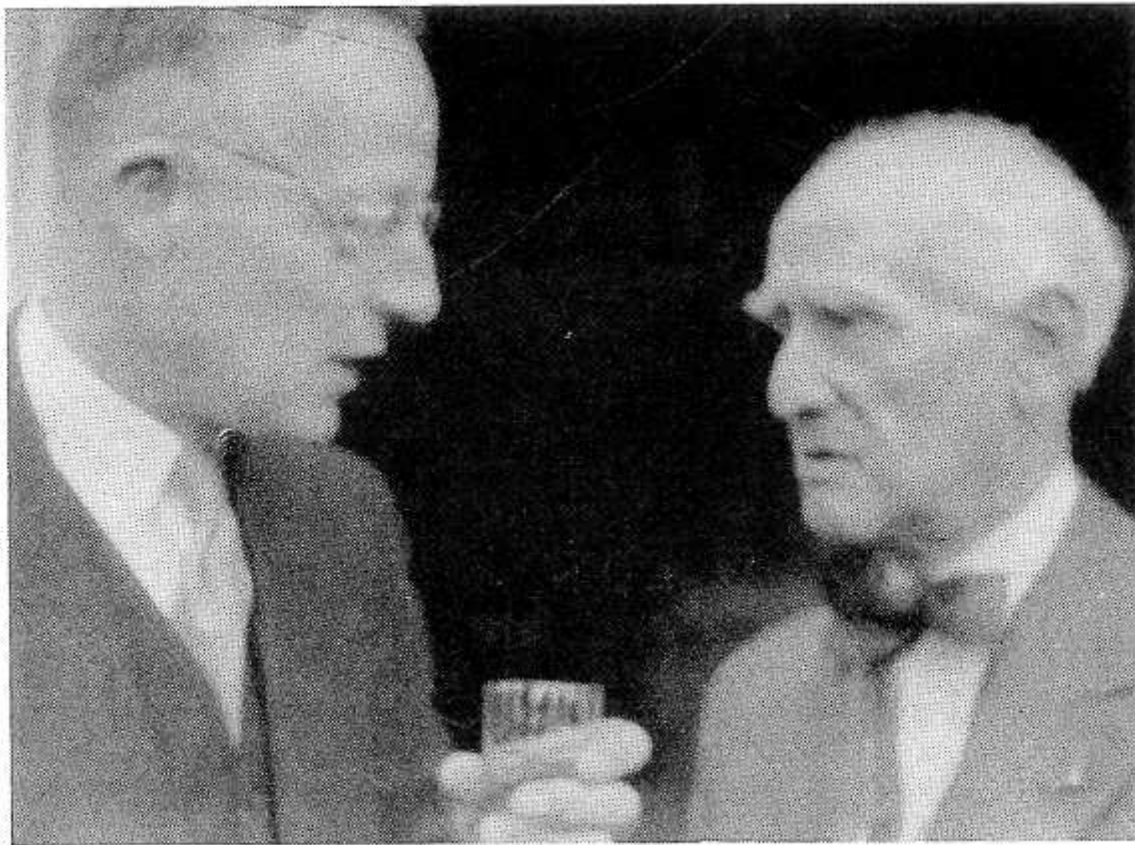
IN MEMORIAM HANS BRANDTS BUYS

28.6.1905—21.2.1959

Het was voor degenen die op de Noorderbegraafplaats te Hilversum aan Hans Brandts Buys de laatste eer bewezen, een indrukwekkende aanblik: de onafzienbare schare, welke rond zijn groeve stond; mensen van alle rang en stand, uit alle sociale geledingen en zeer uiteenlopende levenskringen, muziekgeleerden en muzikanten, beroemdheden en naamlozen, koorzangers en muziek-schoolkinderen, artiesten en studenten, — afspiegeling van een ganse maatschappij. Hier zag men vóór zich, wat een man die zijn leven aan de muziek gewijd heeft, voor talloos velen kan betekenen. Hans Brandts Buys, laatste muzikale telg van een vermaard geslacht van Nederlandse musici (een geslacht dat teruggaat tot het begin van de vorige eeuw, doch dat waarschijnlijk reeds aanwijsbaar is in de Vlaming Jacob Buus, die rond 1550 organist van de San Marco te Venetië werd) was een vurig apostel der muziek, een gedrevene, die door zijn fascinerende persoonlijkheid een ieder met wie hij in aanraking kwam meesleepte in zijn geestdrift voor het schone, het zinrijke en belevenswaardige der muziek. Hans Brandts Buys had iets over zich van de fanaticus, maar hij was allermintst een blind fanaticus. De dingen, die zijn hand vond om te doen, stonden altijd bijzonder duidelijk en omljnd voor zijn geest, en de muziekdrift die hij om zich heen te ontketenen wist, leidde hij steeds in goede banen. Hij was een man die onder grote spanningen leefde, enerzijds gericht op het *doorvorsen*, anderzijds op het *verspreiden* der muziek. Het onderzoek dat hij in zijn studeerkamer verrichtte, was hem even lief als zijn behoefte dwingend was om erop uit te gaan, en met anderen — of het nu vakgenoten of liefhebbers waren — de muziek te beoefenen. Toen hem een jaar of vijf geleden gevraagd werd, de leiding van het Goois Muzieklyceum op zich te nemen, nam hij deze taak er met dezelfde geestdrift bij. Hij bouwde dit instituut met grote snelheid en voortvarendheid uit, hij werd dirigent van het plaatselijke Toonkunstkoor, en terwijl het ernaar uitzag dat in hem de in onbruik geraakte, doch destijds zo waardevolle functie van stedelijk muziekdirecteur in een nieuwe vorm terug zou keren, kwam onverhoeds het einde van dit welbestede leven.

Hans Brandts Buys had bij zijn geboorte de voornamen Johan Sebastiaan ontvangen van zijn vader M. A. Brandts Buys, die een groot Bachvereerder was. Dit is allermintst een symbolisch peetschap geworden, want hetgeen de vader voor de kunst van J. S. Bach gedaan had (hij maakte als Toonkunstdirecteur te Arnhem van de uitvoering der *Matthaeus Passion* de grote muziekgebeurtenis van het jaar, en hij schreef over dit werk een opmerkelijke brochure) werd door de zoon met uitdiepende ijver voortgezet. Als opvolger van zijn vader bij Toonkunst Arnhem stelde hij twee jaarlijkse uitvoeringen van de *Matthaeus Passion* in: een in de gebruikelijke bezetting en een in een kleine bezetting, welke hem eigenlijk het liefst was, niet alleen om het meer historiegetrouwe, maar ook omdat hij met een minimum aan vocalisten en instrumentisten het klankbeeld duidelijker kon benaderen. Voor deze bezetting heeft hij een vast auditorium weten te winnen.

Aan J. S. Bach heeft Hans Brandts Buys drie boeken gewijd: een korte, van een geheel eigen visie getuigende *biografie*, een uitvoerige inleiding tot het *Wohltemperirte Clavier*, waarin alle 48 preludia en fuga's aan zeer diepgaande analyses onderworpen werden, en een groot boek over *De Passies van J. S. Bach*. Het moet de schrijver veel voldoening verschaft hebben, dat zijn studie over het *Wohltemperirte Clavier* tweemaal herdrukt moest worden, hoewel ze toch

Hans Brandts Buys met Sem Dresden

het absolute tegendeel is van eenvoudig compilatiewerk. Hans Brandts Buys wist ook als schrijver die toon te treffen, welke de muzikliefhebber geboeid houdt en hem zich menige inspanning doet getroosten. Voor de manier waarop hij tot de kunst van J. S. Bach trachtte door te dringen, gebruikte Hans Brandts Buys, die zo vaak het verrassend-juiste woord te vinden wist, de term „muzikaal botaniseren”: een schoonheid te laten beleven, welke zowel van geestelijke als van aardse aard is. Aan de getallenordering, welke in de opbouw van Bachs werken valt waar te nemen, heeft Hans Brandts Buys vele uren van zijn toch al overbelast leven besteed. Hierbij speelde de rekenkunst als zodanig, hoe vaardig en behoedzaam ook bedreven, voor hem nauwelijks een rol. Het achterhalen van deze geheimzinnige getallenleer verschaftte hem een diep en intens genot. Hij drong deze wetenschap aan niemand op, doch hij wist er (met een verbazingwekkende beheersing van deze moeilijke materie) voor-de-vuist-weg zo enthousiasmerend over te spreken, dat ook de sceptici er een staving van de organische schoonheid van Bachs werken in erkenden.

In Utrecht werd Hans Brandts Buys de „studentencantor” genoemd, een benaming welke volledig bij hem paste. Het was ook inderdaad een cantorschap, waaruit zijn arbeid met het Utrechts Studentenchor en -Orkest (U.S.K.O.) is voortgevloeid. Gedurende de oorlogsjaren vormde hij met een aantal studenten een muziekgroep, waarmee hij vrijwel wekelijks een Bachcantate instudeerde, welke dan in een der protestantse kerken tijdens de eredienst werd uitgevoerd. Daar iedere studentenactiviteit verboden was, werd de koster op de uitkijk gezet. Dit avontuurlijke en tegelijkertijd moreel verheffende werk vormde zulk een hechte band onder de studenten, dat zij na de bevrijding binnen de universitaire gemeenschap onder Brandts Buys' leiding bleven musiceren. Een hoogtepunt vormde het „Bachjaar” 1950, toen door de Utrechtse studenten een serie concerten werd georganiseerd, waarin zij zelf uitvoeringen van de *Johannes* en *Matthaeus Passion*, het *Weihnachtsoratorium*, de *Hohe Messe* en een aantal kerkelijke en wereldlijke *Cantates* verzorgden, terwijl zij beroeps-

Hans Brandts Buys, musicerend met zijn studenten

musici uitnodigden om vrijwel geheel Bachs kamermuziekoeuvre ten gehore te brengen. Kerken en zalen waren steeds tjokvol, grotendeels met jeugd, en het aantal toehoorders mocht alles bijeen wel op 30.000 geschat worden. Er werd toen zelfs een veelgelezen „Bachkrant” uitgegeven. Hans Brandts Buys was hierin de stimulator, die met zijn grootse vertolking aan het klavecimbel van *Die Kunst der Fuge* de studenten zozeer wist te boeien, dat zij hem vroegen deze auditie dadelijk de volgende avond te herhalen! Zulk een enthousiasme voor de muziek had men onder de studenten in vroeger jaren niet mogelijk geacht. Door sommigen werd deze hartstocht voor de muziek als een vlag beschouwd, die wel weer voorbij zou gaan. Het U.S.K.O. is echter stevig in stand gebleven, want in de fluctuerende studentenmaatschappij traden altijd weer jongere krachten naar voren, die de fakkel overnamen. De jaarlijkse *Passie*-uitvoeringen in de Nicolaïkerk bleven een bloeiend bestaan leiden. Een van de kenmerken van deze uitvoeringen was, dat er nimmer een naam van een „solist” genoemd werd. De „studentencantor” wist altijd weer jonge (beroeps- of amateur-)vocalisten te vinden, die hij persoonlijk schoolde voor hun taak, en die er nimmer over mopperden dat hun namen niet geafficheerd werden, ook al zou zulk een publiciteit in de aanvang van hun carrière wel van nut geweest zijn. Het ging niet om de persoon, maar om het werk, en om de gemeenschap waarin en waarvoor dit werk verricht werd.

Hans Brandts Buys verstond in hoge mate de kunst, om uit de onberekenbare en ongelijke capaciteiten der jonge amateurs resultaten te voorschijn te brengen, waarover zij zichzelf verwonderden. Men heeft er weinig bij stilgestaan, hoeveel geduld, tact, vindingrijkheid en energie hem deze arbeid gekost moet hebben. Perfect musicus als hij was, behoefde men hem heus niet te vertellen, welke onvolkomenheden aan een studentenvertolking kleefden. Toch werd hierdoor zijn lust tot vervolmaking nimmer geluwd. Terwijl de meeste musici het werk met amateurgezelschappen in hun jeugd als een aanloop beschouwen om zich een plaats in het „officiële” muzikleven te verschaffen, is Hans Brandts Buys, die zich zijn eerste praktische ervaringen bij een gymnasiastenorkestje eigen maakte, de jonge amateurs zijn leven lang onvoorwaardelijk trouw gebleven. Een geslaagde Toonkunstuitvoering kon hem geen groter

satisfactie geven dan een studentenuitvoering, waarbij hij voortdurend op eventualiteiten bedacht moest zijn. Ik herinner mij, dat hij in een kring van collega's, die zich over deze zonderlinge bezigheid een beetje smalend uitlieten, plotseling vuur en vlam vatte, met klem bewerende dat het heel wat meer waard was, jonge mensen actief in de muziek te betrekken dan zelf „de beroemde musicus uit te hangen”. Dit was Hans Brandts Buys ten voeten uit: een idealist die zich om een carrière weinig bekommerde; een onconventioneel kunstenaar, die zelf de waarde van zijn werk bepaalde.

Dit onconventionele trad ook naar voren uit de keuze van zijn programma's. Het zou interessant zijn, een lijst samen te stellen van de vele onbekende werken, welke hij in de loop der jaren tot klinken heeft gebracht. Hij deed dit nimmer curiositeitshalve, maar hij zocht uit het oeuvre van zowel de grote als de kleinere meesters stukken uit, waaraan geen ander dacht, en die aan belevingsstof voor de standaardwerken niet onderdeden. Ik noem enkel slechts de *Glees* en *Concerti grossi* van Pieter Hellendaal, die hij met zijn studenten zo gaarne zong en speelde. Hij heeft van het werk van deze 18e-eeuwse Nederlander een speciale studie gemaakt. In 1947 richtte hij, in de hoop daadwerkelijke belangstelling te vinden voor deze leerling van Tartini (aan wiens composities hij een specifiek Hollands karakter toekende), een Hellendaalvereniging op, welke echter geen levensvatbaarheid bleek te bezitten. In stilte zette hij toen zelf zijn arbeid voort, vasthoudend als hij was. Toen de Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis niet lang geleden besloot, een serie „Monumenta Musica Neerlandica” te gaan uitgeven, waarin belangrijke Nederlandse muziekwerken uit het verleden een plaats zullen krijgen, kon men de eerste keuze doen vallen op de zes *Concerti grossi Opus 3* van Pieter Hellendaal, waarvan Hans Brandts Buys de verzorging, inleiding en verantwoording voor zijn rekening nam. Deze eerste band van Hellendaals *Opera omnia*, welke nog door zes banden gevolgd zal worden, heeft Hans Brandts Buys nog persklaar kunnen maken.

Hans Brandts Buys' kennis van de hedendaagse muziek stond bij die van de oude niet ten achter. Hij hield zich van de voortbrengselen der moderne toonkunst nauwlettend op de hoogte (ik herinner mij uit een van de laatste gesprekken welke ik met hem had, hoe volledig hij geïnformeerd was omtrent de dodecafonie en alles wat de „experimentele” muziek betreft), en hij was een der beste Strawinskykenners. Hij achtte het de natuurlijkste zaak van de wereld, dat zijn studenten de muziek van hun eigen tijd en hun eigen land zouden kennen en verstaan, en hij heeft er tal van Nederlandse componisten toe weten te bewegen, speciaal voor het U.S.K.O. aan het werk te gaan. Sem Dresden, Henk Badings, Herman Strategier, Jan Felderhof, Jurriaan Andriessen, Jan van Dijk, Adriaan Bonsel, Jaap Geraedts - zie hier enige der Nederlandse componisten van verschillende generaties, wier scheppende geest door Hans Brandts Buys in het studentenmilieu betrokken is geworden. Hun werk had geen betere bestemming kunnen vinden. De dynamische persoonlijkheid van Hans Brandts Buys, welke gepaard ging met een enorme werkkraft, een integere aard, een humoristische ernst en een onbaatzuchtige toewijding aan al het vele dat hij op zich nam, heeft in onze Nederlandse muziekwereld veel heil gesticht.
